

ΡΕΠΟΥΜΠΛΙΚΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Πέτρος Δούκας

Δρ. Οικονομικών του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης, τ. υφυπουργός Οικονομικών και
Εξωτερικών

pdoukhol@gmail.com

Περίληψη: Ακόμα και στις ΗΠΑ είμαι βέβαιος, ότι πάνω από το 95% των πολιτών δεν γνωρίζει τι ακριβώς σημαίνει 'ρεπουμπλικανισμός', και πως ένα ρεπουμπλικανικό πολίτευμα διαφέρει από την πύο άμεση ή την απλή αντιπροσωπευτική δημοκρατία. Οι περισσότεροι απλά θεωρούν ότι για κάποιους άγνωστους λόγους, το κόμμα των 'ρεπουμπλικάνων' είναι κάπως πύο συντηρητικό από το κόμμα των 'δημοκρατικών'! Στην εργασία αυτή θα διαπιστωθούν όχι μόνο οι λεπτές διαφορές μεταξύ της ρεπουμπλικανικής δημοκρατίας και της πύο άμεσης δημοκρατίας, αλλά και κάτι άλλο, που έχει διαφύγει και από τους Αμερικανούς, αλλά και τους Έλληνες λόγιους• ότι δηλαδή, το ρεπουμπλικανικό πολίτευμα των ΗΠΑ έχει τις ρίζες του, όχι μόνο στο Ρωμαϊκό πολίτευμα, αλλά στη νομοθεσία του Λυκούργου για τη Σπάρτη (830 π.Χ.), και στο πολίτευμα που ο Αριστοτέλης στα "Πολιτικά" (περίπου 500 χρόνια μετά τον Λυκούργο = 330-325 π.Χ.), ονόμασε (συνταγματική) "πολιτεία" (αγγλ. 'polity')!

Λέξεις κλειδιά : Αριστοτέλης, Πλάτων, Ισοκράτης, ρεπουμπλικανισμός

REPUBLICANISM AND THE POLITEIA OF ARISTOTLE

Abstract: Even in the United States, I am sure that over 95% of citizens do not know what republicanism means, except that the Republican party is somewhat more conservative than the 'Democratic' party! We will study and review not only the subtle differences between republican democracy and the more direct or representative democracies, but also something else that has escaped both the Americans and the Greek scholars; that is, the republican US constitution is rooted not in just in the structure of the Roman Republic, but in the law of Lycurgus for Sparta (830 BC), and to the constitution that Aristotle in "Politics" (about 500 years after Lycurgo = 330-325 BC), called "constitutional government" or 'polity'!

Keywords: Aristotle, Plato, Lycurgus, Isocrates, republicanism

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Λόγω των Αμερικανικών Εκλογών της 8ης Νοεμβρίου 2016, αλλά και της επίσκεψης Μακρόν στην Αθήνα και τις αναφορές του στην αρχαία δημοκρατία, σκέφθηκα να διατρέψω λίγο στον «Λυκούργο, το πολίτευμα της Σπάρτης, την έννοια του "Ρεπουμπλικανισμού" και την Πολιτεία του Αριστοτέλη».

Στα διαβατήριά μας αναγράφεται Ελληνική Δημοκρατία = Hellenic Republic, αλλά όχι Hellenic Democracy. Τα διαβατήρια των Βρετανών αναγράφουν United Kingdom, ενώ της Βόρειας Κορέας, Democratic People's Republic of Korea, κλπ. Στη νεοελληνική γλώσσα, Republic και Democracy εκφράζονται με την ίδια λέξη –Δημοκρατία– αν και δεν έχουν το ίδιο νόημα.

Ως Republic (και republican) εννοείται κάθε πολίτευμα που δεν είναι επίσημα μοναρχικό (βασίλειο, kingdom), είτε είναι δημοκρατικό, είτε ακόμα και κάποιας μορφής δικτατορία ή χούντα! Αλλά οι έννοιες republican και republicanism δεν οριοθετούνται απλά από την αντίθεσή τους προς τη μοναρχία! Έχουν και κάποιες διαφορές σε σχέση με την πιο άμεση δημοκρατία (direct or representative democracies).

II. 3 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΠΟΥ ΚΑΘΟΡΙΖΟΥΝ ΤΗ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

1. Ο Αριστοτέλης και πλείστοι αρχαίοι Έλληνες λόγιοι θεωρούσαν ότι είναι *ἡδιον* (=πιο ευχάριστο, προτιμότερο) *γάρ τοις πολλοῖς τό ζῆν ἀτάκτως ἢ τό σωφρόνως*» (Πολιτικά, 1319b) και έτσι χρειαζόταν κάποιο φρένο στις ορέξεις τους.

2. Προσθέτει επίσης ο Αριστοτέλης ότι οι άνθρωποι «*ἀεὶ δέονται τοῦ πλείονος*» (Πολιτικά, 1267b 3) «*ὡς τοῦτο τέλος ὄν*» (1258a 12), ότι δηλαδή επιθυμούν ὄλο και περισσότερα, χωρίς ὄριο, λες και αυτός είναι ο σκοπός της ζωής, και θα χρειαζόταν κάποια ειδική εκπαίδευση ελέγχου των επιθυμιών, κάτι που κανείς δεν φαίνεται να έχει καταφέρει τους τελευταίους 40 αιώνες (ίσως, μερικώς, ο Λυκούργος στη Σπάρτη),

3. Επίσης πρώτοι οι αρχαίοι είχαν αντιληφθεί την «*πάλη των τάξεων*» ότι δηλαδή, οδηγός των πολιτικών εξελίξεων ήταν η συνεχής αντιπαλότητα μεταξύ των πλουσίων και των φτωχών μέσα σε κάθε κοινωνία και σε κάθε πόλη: *οἱ εὐποροὶ καὶ οἱ ἄποροὶ. ἔτι δὲ διὰ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοὺς μὲν ὀλίγους εἶναι τοὺς δὲ πολλοὺς ταῦτα ἐναντία μέρη φαίνεται τῶν τῆς πόλεως μορίων* (Πολιτικά, 1291b 8-10).

Αυτή τη "πάλη των τάξεων" την «ανακάλυψε» και την ανέλυσε και ο Μάρξ 22 αιώνες μετά τον Αριστοτέλη, γράφοντας ότι: «*The history of all hitherto existing society is the history of class struggles. Freeman and slave, patrician and plebeian, lord and serf, guild-master and journeyman, in a word, oppressor and oppressed, stood in constant*

opposition to one another, carried on an uninterrupted, now hidden, now open fight, a fight that each time ended, either in a revolutionary reconstitution of society at large, or in the common ruin of the contending classes.» (Marx. Μανιφέστο. κεφ.1)

III. ΜΟΡΦΕΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΩΝ

Η ανάγκη των ανθρώπων να προστατευθούν και να προκόψουν τους οδήγησε σταδιακά στη δημιουργία κοινοτήτων και πόλεων, που έπρεπε με κάποιο τρόπο να διοικηθούν. Έτσι αρχικά στις μικρότερες κοινωνίες δημιουργήθηκαν συμβούλια γερόντων αν και σταδιακά επικράτησαν και επεβλήθησαν μοναρχικά πολιτεύματα.

Αλλά και οι μοναρχίες είχαν να αντιμετωπίσουν ανταγωνισμό από τα μεγάλα σόγια και οι πιο αδύναμοι μονάρχες αναγκάστηκαν να μοιραστούν την εξουσία με τα επιφανέστερα σόγια, τα οποία σταδιακά κατήργησαν τις μοναρχίες.

Τα πολιτεύματα λοιπόν δημιουργούνται και εξελίσσονται μέσα από τις διάφορες αντιπαραθέσεις. Όπως τα είχε περιγράψει ο Ηράκλειτος, λέγοντας ότι «πόλεμος πάντων πατήρ ἔστι» (B 53) και «γινόμενα πάντα κατ' ἔριν καὶ χρεών» (B 80).

Ας δούμε τις βασικές τους μορφές κυρίως όπως τις κατέγραψε ο Αριστοτέλης:

I. Τα μοναρχικού τύπου:

1. Η Πλατωνική Τυραννία καλής προαίρεσης, όπου το καλύτερο πολίτευμα κατά τον Πλάτωνα θα ήταν μιά διακυβέρνηση από ένα ενάρετο και ικανό τύραννο που θα ήταν, νέος, σώφρων, εύμαθής, μνήμων, άνδρεϊος, μεγαλοπρεπής (Νόμοι 710-711b).
2. Η Ηρωική Βασιλεία των αρχαϊκών ετών, όπου οι βασιλιάδες ήταν αποδεκτοί από το λαό και που κυβερνούσαν με μετριοπάθεια και σύμφωνα με τους πατροπαράδοτους νόμους και ήθη.
3. Οι "Αισυμνήται" = πολίτες υψηλού κύρους στους οποίους ο λαός ανέθετε υπερεξουσίες διά βίου, αλλά όχι κληρονομικές (Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, Ρωμαϊκής Αρχαιολογίας τόμος πρώτος, V, 73, 3, 3).
4. Οι Συνταγματικές Μοναρχίες Σπαρτιατικού (ή Βρετανικού) τύπου που είχαν πολύ περιορισμένη πολιτική εξουσία.
5. Οι Δεσποτικές Βασιλείες Ασιατικού τύπου, όπου οι ηγεμόνες συγκέντρωναν απάνω τους όλες τις εξουσίες χωρίς να δίνουν λογαριασμό.
6. Οι Τυραννίες. Αδίστακτοι και πανίσχυροι με τα σώματα ασφαλείας τους, οι οποίοι αν και προόριζαν τους γιούς τους ως διαδόχους, δεν ανακήρυτταν τους εαυτούς τους ως «βασιλιάδες» γιατί δεν είχαν την έξωθεν καλή μαρτυρία και νομιμοποίηση. Ωστόσο οι πολίτες τους φοβόντουσαν, αλλά δεν τους παραδεχόντουσαν.

II. Τα αριστοκρατικά-ολιγαρχικά πολιτεύματα

Από την εξουσία του ενός, στην εξουσία των ολίγων., Σε αυτά τα καθεστάτα, πολιτικά δικαιώματα και την εξουσία την κατείχαν σχετικά 'ολίγοι': (α) οι παλαιές και «ευγενείς» οικογένειες, όπου «εὐγένειά ἐστὶν ἀρχαῖος πλοῦτος καὶ ἀρετὴ» (Πολιτικά, 1294a 21-23] (ίσως από κάποιο κατάλογο τύπου *libro d'oro* πού διατηρούσαν εντεταλμένοι “καταλογοεῖς”), και (β) οι πλούσιοι που είχαν βεβαιωμένη σημαντική περιουσία.

Στην εξουσία μετείχαν όσοι είχαν πάνω από ένα επίπεδο εισοδημάτων και μπορούσαν να φέρουν βαρύ (=ακριβό) οπλισμό και να συντηρούν τον εαυτό τους κατά τη διάρκεια πολέμων και εκστρατειών. Μέρος αυτής της λογικής ήταν ότι ο πολύ φτωχός ούτε συνεισφέρει ουσιαστικά στα δημόσια οικονομικά, ούτε διακινδυνεύει να χάσει και τίποτα από τους εχθρούς της πόλης, αλλά ούτε είχε τη δυνατότητα να καλλιεργήσει τις γνώσεις του και να ασκηθεί στην αρετή. Μάλιστα ο Αριστοτέλης υποστήριζε (και το επιβεβαιώνει και ο Ισοκράτης), ότι οι φτωχότεροι δεν είχαν διάθεση να πολεμήσουν για τη πατρίδα τους, αν δεν τους παρείχαν σίτιση *ὄκνεῖν, ἂν μὴ λαμβάνωσι τροφήν*, αλλά αν κάποιος αναλάμβανε «*πορίζη τροφήν*», τότε «*βούλονται πολεμεῖν*» (Πολιτικά, 1297b 11-13 και Ισοκράτης *Περί ειρήνης*)¹.

Στην Αθήνα η νομοθεσία του Δράκοντα (628 π.Χ) ήταν σαφέστατα ολιγαρχική (αφού μπορούσαν να συμμετέχουν στην εκκλησία του δήμου και να εκλέγουν (να ψηφίζουν) μόνον «οἱ ὅπλα φέροντες», ενώ δικαίωμα να εκλέγονται είχαν μόνον οι ακόμα πίο πλούσιοι πεντακοσιομέδιμνοι και οι τριακοσιομέδιμνοι (ή ιππεῖς). Αυτοί που πληρούσαν αυτά τα κριτήρια μπορούσαν να είναι όχι 10-20 Αθηναίοι, αλλά κάποιες χιλιάδες.

Ο Σόλων (598 π.Χ.), έκανε μεγάλο άνοιγμα προς τη δημοκρατία• έδωσε για πρώτη φορά στους φτωχούς θήτες (1) το δικαίωμα να ψηφίζουν στην εκκλησία του δήμου, αλλά και (2) να δικάζουν ως ένορκοι. Η δύναμη του να δικάζεις ανέβασε κατά πολύ το status του απλού Αθηναίου, έστω και αν ο Σόλων δεν τους έδωσε το δικαίωμα να εκλέγονται στα ανώτερα αξιώματα. Αυτό το δικαίωμα το απέκτησαν κατά το 508/507 π.Χ. με τις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη (μιάς περιέργης και αμφιλεγόμενης προσωπικότητας, για την οποία δεν φαίνεται να στήθηκε ούτε μιά προτομή, ίσως γιατί θεωρήθηκε ότι έπαιζε διπλό παιχνίδι με τους Πέρσες και τους Πεισιστρατίδες)!

Ο Σόλων δημιούργησε και μία Βουλή των 400, για να εξετάζει και, ας το πούμε, 'φιλτράρει' τα ζητήματα πριν προωθηθούν στην εκκλησία του δήμου για τελική συζήτηση και ψηφοφορία και να λειτουργεί ως μια γενική γραμματεία διοίκησης.

Γενικά όμως, αν και το πολίτευμα του Σόλωνα είχε πολλά δημοκρατικά χαρακτηριστικά, παρέμενε στη βάση του μια μίξη ολιγαρχίας και δημοκρατίας!

Σε αυτά τα πολιτεύματα θα μπορούσαμε να προσθέσουμε και τις περιόδους έκτακτης ανάγκης, όπου τη διοίκηση ασκούσαν «*Πρόβουλοι*» (Πολιτικά, 1298b 29-35, 1299b 30-

¹ Χαρακτηριστικό είναι ότι ο Θέογνις ο Μεγαρεύς κατά το 550 π.Χ. με θλίψη παρατηρεί ότι οι κοπέλες προτιμούσαν πλέον να παντρεύονται με νεόπλουτους παρά με τους ευγενείς αριστοκράτες (αλλά όχι πλούσιους πλέον)

38), δηλαδή ένα είδος διαρκούς επιτροπής 'εθνικής σωτηρίας', αρμόδιας να εισηγείται στον "δήμο" αποφάσεις και διατάγματα, ένα σώμα

Στην τρομαγμένη Αθήνα, μετά τη Σικελική καταστροφή του 413 π.Χ., ορίστηκαν 10 πρόβουλοι ώστε να «*ήγῶνται βέλτιστα εἶναι τῇ πόλει, συγγράμωσι περὶ τῆς σωτηρίας*» (Αριστ. *Αθην. Πολ.*, 29.2.1-4)

III. ΤΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΑ πολιτεύματα

Τα δημοκρατικά πολιτεύματα διαθέτουν διάφορες παραλλαγές, όπως του Σόλωνα, του Κλεισθένη, του Εφιάλτη, του Περικλή, της περιόδου μετά την τυραννία των "τριάκοντα", κ.α.

III.A. Βασικοί στόχοι και χαρακτηριστικά της δημοκρατίας

Πρωταρχικοί στόχοι της δημοκρατίας ήταν:

1. Η εξουσία στα χέρια της πλειοψηφίας των φτωχότερων. Να σημειώσουμε ότι ο "δήμος" ήταν το σύνολο των μη ευγενών και κάπως αργότερα (επί Δράκοντα, 698 πΧ) και των πλουσίων. Δημοκρατία, δεν ήταν απλά το πολίτευμα όπου την εξουσία την ασκούσε η πλειοψηφία του συνόλου, αλλά όπου την αρχή ασκούσε το κόμμα των φτωχότερων που ούτως ή άλλως ήταν και η πλειοψηφία!
2. Η ελευθερία να κανονίζει κανείς να ζει όπως προτιμά, «*ὡς ἂν ἕκαστος βούλεται*», χωρίς να έχει αφεντικό-ιδιοκτήτη και να ζει όπως προτιμά.
3. Η ισότητα, ἔστω και μεταξύ ανίσων.

Το μεν αγαθό της ελευθερίας μπορεί να παρεκτραπεί σε ασυδοσία, όπου κανείς θεωρεί ότι μπορεί να κάνει ό,τι επιθυμεί, αδιαφορώντας για τα εύλογα δικαιώματα των άλλων. Έτσι ώστε, «*ὕβριν μὲν εὐπαιδευσίαν καλοῦντες, ἀναρχίαν δὲ ἐλευθερίαν, ἀσωτίαν δὲ μεγαλοπρέπειαν, ἀναίδειαν δὲ ἀνδρείαν*», και όπου το πλήθος κυριαρχείται από «*τὴν τῶν μὴ ἀναγκαίων καὶ ἀνωφελῶν ἡδονῶν ἐλευθέρωσίν τε καὶ ἄνεσιν*». (Πλάτων, *Πολιτεία*, 560e-561a)

Το δε αγαθό της ισότητας παρεκτρέπεται από την ισότητα (α) στο δικαίωμα του εκλέγειν, (β) στο δικαίωμα να κατέλθει κάποιος ως υποψήφιος για δημόσιο αξίωμα, (γ) στο δικαίωμα συμμετοχής στις δίκες ως ἑνόρκος και (δ) στο δικαίωμα ελέγχου των αρχόντων, στην επιθυμία για οικονομική ισότητα, με εξίσωση περιουσιών και εισοδημάτων, ανεξάρτητα από την αξία και τη προσφορά κάθε ατόμου και οικογένειας. Να επιβάλλει ισότητα μεταξύ ανίσων.

Γι' αυτό ο Αριστοτέλης έθετε το ερώτημα, «*ἂν οἱ πένητες διὰ τὸ πλείους εἶναι διανεμῶνται τὰ τῶν πλουσίων, τοῦτ' οὐκ ἄδικόν ἐστιν;*», για να καταλήξει ότι ναι, όταν «*οἱ πλείους τὰ τῶν ἐλαττόνων ἂν διανεμῶνται, φανερόν ὅτι φθείρουσι τὴν πόλιν.*» (Πολιτικά, 1281a 18). Ο δε Ισοκράτης υποστήριζε ότι κάποιοι ηγέτες αντί να φροντίζουν πώς να βρουν τρόπο να βελτιώσουν οι φτωχότεροι τα εισοδήματά τους, κοιτάνε πώς θα εξισώσουν τους πλουσιότερους με τους φτωχούς, φτωχαίνοντας τους πλουσιότερους: «οὐ

γάρ τοῦτο σκοποῦσιν, ἐξ οὗ τρόπου τοῖς δεομένοις βίον ἐκποριοῦσιν, ἀλλ' ὅπως τοὺς ἔχειν τι δοκοῦντας τοῖς ἀπόροις ἐξισώσουσιν» (Περὶ Εἰρήνης, 131).

Όλα αυτά ήταν ζητήματα που αναζητούσε να αντιμετωπίσει η "ρεπουμπλικανική" (ή Λυκούργεια, ή Αριστοτελική) θεώρηση των πραγμάτων.

IV. Από τα παραπάνω προκύπτουν τα εξής είδη δημοκρατιών:

1. Η Δημοκρατία των Νόμων (όπου οι νόμοι πρέπει να είναι καλομελετημένοι και «καλώς κείσθαι» (Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, 1294a 5-8), και όπου «το πλήθος πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύηται συμφέρον» (*Πολιτικά*, 1279a 37-39).
2. Δημοκρατία των Ψηφισμάτων και των δημαγωγών, όπου η πλειοψηφία θεωρεί ότι έχει το δικαίωμα να αποφασίζει επί τόπου και να διατάσσει. Δηλαδή η επιτόπου απόφασή της να είναι νέος νόμος, χωρίς να υπάρχει προαπαιτούμενη προεργασία και προετοιμασία, ή κάποιος φραγμός.
3. Η ρεπουμπλικανική δημοκρατία με σαφείς δικλείδες ασφαλείας για τα δικαιώματα των μειοψηφιών, την προστασία των μειοψηφιών και μειονοτήτων και την προστασία της ατομικής περιουσίας.

Επομένως η δημοκρατία χαρακτηρίζεται από το κατά πόσο ο καθένας θεωρεί ελευθερία το να ζει όπως επιθυμεί «ἐν ὧστε ζῆ ἐν ταῖς τοιαύταις δημοκρατίαις ἕκαστος ὡς βούλεται» νομίζοντας ότι αυτό σημαίνει ή ελευθερία, και χωρίς να αντιλαμβάνεται ότι το να ζεις σύμφωνα με τούς νόμους είναι «σωτηρία» (*Πολιτικά*, 1310a 32-34) Σε αυτές τις δημοκρατίες, ο λαός μέσω των δημαγωγών του νοιώθει να έχει περισσότερη εξουσία όταν μπορεί να παίρνει αποφάσεις επιτόπου, όταν δηλαδή, κύρια είναι τα ψηφίσματα αντί για τούς νόμους «ψηφίσματα κύρια ἢ ἀλλὰ μὴ ὁ νόμος» (1292a).

Αυτό, διευκολύνει την ανάπτυξη της δημαγωγίας και την υπερψήφιση παροχών για τη παρουσία στην εκκλησία του δήμου και στα δικαστήρια: «ἐν δὲ ταῖς δημοκρατίαις τοῖς μὲν γὰρ ἀπόροις μισθὸν πορίζουσιν ἐκκλησιάζουσι καὶ δικάζουσιν» (*Πολιτικά*, 1297a 36-38), ὥστε να ἔχουν οι φτωχότεροι κίνητρο να συμμετέχουν στις συνελεύσεις και στα δικαστήρια και να εξασφαλίζεται έτσι η αριθμητική υπεροχή και η πλειοψηφία της παράταξης των φτωχών.

Ας σημειώσουμε ότι κατά τον Σωκράτη, τον Αριστοτέλη, τον Πλάτωνα, τον Ισοκράτη, τον Δημοσθένη, κ.α., οι δημαγωγοί αρχικά προωθούν αυτά που θεωρούν ότι ο λαός ούτως ή άλλως ορέγεται. Ο ίδιος ο λαός είναι ο αρχικός διαφθορέας και έπονται οι δημαγωγοί! Ο Σωκράτης προειδοποιεί τον φερέλπιδα Αλκιβιάδη, «μη διαφθαρῆς ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίων δήμου καὶ αἰσχίων γένη» (Πλάτων, *Αλκιβ.* 132a)

Και ας μας συμβούλευε ο Όμηρος να μην παρασυρόμαστε από τις Σειρήνες:

«Σειρήνων μὲν πρῶτον ἀνώγει θεσπεσιῶν
φθόγγον ἀλεύασθαι καὶ λειμῶν' ἀνθεμόεντα.
οἶον ἔμ' ἠνώγει ὄπ' ἀκούμεν: ἀλλὰ με δεσμῶ
δήσατ' ἐν ἀργαλέῳ, ὄφρ' ἔμπεδον αὐτόθι μίμνω,

ὄρθον ἐν ἰστοπέδῃ, ἐκ δ' αὐτοῦ πείρατ' ἀνήφθω.
εἰ δέ κε λίσσωμαι ὑμέας λῦσαί τε κελεύω,
ὕμεῖς δὲ πλεόνεσσι τότε' ἐν δεσμοῖσι πιέζειν.» (Οδύσσεια 12.158-164)

Έτσι παρατηρούσε ο Αριστοτέλης όταν μια δημοκρατία έχει διαθέσιμους οικονομικούς πόρους (εὐπορία), τότε γεννιέται ο πειρασμός να σπαταληθούν όλα τα αποθεματικά για παροχές, για να πληρώνονται οι φτωχοί ώστε να συμμετέχουν στις λαϊκές συνελεύσεις της εκκλησίας του δήμου. Όπως γράφει χαρακτηριστικά ο φιλόσοφος «εὐπορία τις ἢ [ἢ] μισθοῦ τοῖς ἐκκλησιάζουσιν». Τρώγοντας έρχεται η όρεξη και η πλειοψηφία επιθυμεί να αποφασίζει για όλα, και να αφαιρεί εξουσίες από τη βουλή και έτσι «καταλύεται τῆς βουλῆς ἢ δύναμις» (Πολιτικά, 1299b 37 - 1300a 4)

Ο σπουδαίος πολιτικός επιστήμονας Alexis de Tocqueville, στο έργο του Democracy in America (1835) [Βιβλίο 1, κεφ. XV/II, "On the Unlimited Power Of Majority, And Its Consequences /The Tyranny of Democracy"], έγραφε ότι η πλειοψηφία μπορεί να καταντήσει τυραννική, όχι απλά με τη σωματική σου εξόντωση (όπως θα έκανε ένας απλός τύραννος); αλλά με τον ηθικό και κοινωνικό εξευτελισμό σου. Με το να σε απαξιώνει και να σε παραδίδει στη κοινή χλεύη!

"If it be admitted that a man, possessing absolute power, may misuse that power by wronging his adversaries, why should a majority not be liable to the same reproach? Men are not apt to change their characters by agglomeration; ... When I see that the right and the means of absolute command are conferred on a people or upon a king, upon an aristocracy or a democracy, a monarchy or a republic, I recognize the germ of tyranny,... the civilization of our age has refined the arts of despotism... The excesses of monarchical power had devised a variety of physical means of oppression: the democratic republics of the present day have rendered it as entirely an affair of the mind as that will which it is intended to coerce. Under the absolute sway of an individual despot the body was attacked in order to subdue the soul, and the soul escaped the blows which were directed against it and rose superior to the attempt; but such is not the course adopted by tyranny in democratic republics; there the body is left free, and the soul is enslaved. The sovereign can no longer say, "You shall think as I do on pain of death;" but he says, "You are free to think differently from me, and to retain your life, your property, and all that you possess; but if such be your determination, you are henceforth an alien among your people... You will remain among men, but you will be deprived of the rights of mankind. Your fellow-creatures will shun you like an impure being, and those who are most persuaded of your innocence will abandon you too, lest they should be shunned in their turn. Go in peace! I have given you your life, but it is an existence in comparably worse than death."

"Mr. Hamilton expresses the same opinion in the "Federalist," No. 51. "It is of great importance in a republic not only to guard the society against the oppression of its rulers,

but to guard one part of the society against the injustice of the other part. Justice is the end of government. It is the end of civil society. It ever has been, and ever will be, pursued until it be obtained, or until liberty be lost in the pursuit. In a society, under the forms of which the stronger faction can readily unite and oppress the weaker, anarchy may as truly be said to reign as in a state of nature, where the weaker individual is not secured against the violence of the stronger: and as in the latter state even the stronger individuals are prompted by the uncertainty of their condition to submit to a government which may protect the weak as well as themselves, so in the former state will the more powerful factions be gradually induced by a like motive to wish for a government which will protect all parties, the weaker as well as the more powerful."

Παρόμοιες απόψεις είχαν εκφράσει κατά την αρχαιότητα ο Σωκράτης, ο Πλάτωνας, ο Αριστοφάνης, ο Θουκυδίδης, ο Ισοκράτης, αλλά και φιλόσοφοι του αιώνα μας, όπως ο Κορνήλιος Καστοριάδης, κ.α.

IV. Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΚΑΙ Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ REPUBLICANISM

Γενικά η διαμόρφωση των πολιτευμάτων εξαρτάται από τα συμφέροντα που καλείται να εξυπηρετήσει αυτό το πολίτευμα «*Τίς δὲ πολιτεία τίσι καὶ ποία συμφέρει ποίοις*», το οποίο με τη σειρά του εξαρτάται, από το συνολικό «ποσόν» και το συνολικό «ποιόν» κάθε τάξης, όπου το «ποσόν» αφορά στην αριθμητική υπεροχή των φτωχών, ενώ το «ποιόν» αναφέρεται στο άθροισμα του πλούτου, της παιδείας και της ευγένειας κάθε πλευράς: «*ἐλευθερίαν πλοῦτον παιδείαν εὐγένειαν*» (Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, 1296b 13-28).

Επιπλέον καθοριστική είναι η φύση των κατοίκων: «*δουλικώτεροι εἶναι τὰ ἤθη φύσει οἱ μὲν βάρβαροι τῶν Ἑλλήνων, οἱ δὲ περὶ τὴν Ἀσίαν τῶν περὶ τὴν Εὐρώπην, ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχὴν οὐδὲν δυσχεραίνοντες*» (Πολιτικά, 1285a 20-23).

Βασικό χαρακτηριστικό της πολιτείας του Αριστοτέλη είναι ότι το πολίτευμα πρέπει κατά το δυνατόν να εξασφαλίζει τα έννομα συμφέροντα και του απλού λαού, αλλά και των ευπόρων. Επιπλέον πρέπει να υπάρχει και ισχυρή μεσαία τάξη ώστε όταν υπάρχουν διαφορές μεταξύ των κοινωνικών ομάδων και τάξεων, να μπορεί να παρεμβληθεί ως 'ο καλύτερος διαιτητής' (που από τη φύση της είναι η μεσαία τάξη): «*πιστότατος διαιτητής δ' ὁ μέσος*» (Πολιτικά, 1295b 35).

Όλη η παρουσίαση του Αριστοτέλη στα Πολιτικά, από το 1295a-1297a, είναι ένας ύμνος στη μεσαία τάξη, ενώ ήταν ο πρώτος που συνέλαβε την έννοια και τη σημασία της. Γράφει ο Αριστοτέλης, «*ὅτι ὁ τοιοῦτος δῆμος*», αυτός δηλαδή που άγεται και φέρεται από ψηφίσματα που συντάσσουν οι δημαγωγοί, και που αγνοεί τους νόμους, μοιάζει με «τη τυραννίδα», αφού και οι δύο (τυραννίες και δημοκρατίες αυτού του τύπου), έχουν «*τὸ ἥθος τὸ αὐτό, καὶ ἄμφω δεσποτικὰ τῶν βελτιόνων*», (1292a), δηλαδή και τα δύο πολιτεύματα καταπιέζουν τους πιο εύπορους, «*δημεύοντες τὰ τῶν πλουσίων καὶ ἐλαττόνων*» δηλαδή δημεύοντας τις περιουσίες των πλουσίων που είναι μειοψηφία (1318a 25-27). Γι' αυτό πρότεινε ότι η σωστή "Πολιτεία" πρέπει να χαρακτηρίζεται από

το σωστό μείγμα δημοκρατίας και ολιγαρχίας, ώστε να μην διακρίνεται αν ένα πολίτευμα είναι δημοκρατικό ή ολιγαρχικό.

Ποια είναι όμως τα συστατικά ενός ευσταθούς πολιτεύματος; Το πολίτευμα δεν μπορεί να απαιτεί από τους πολίτες *«ἀρετὴν συγκρίνουσι τὴν ὑπὲρ τοὺς ἰδιώτας, μῆτε πρὸς παιδείαν ἢ φύσεως δεῖται καὶ χορηγίας τυχερᾶς, μῆτε πρὸς πολιτείαν τὴν κατ' εὐχὴν γινομένην, ἀλλὰ βίον τε τὸν τοῖς πλείστοις κοινωνῆσαι δυνατὸν καὶ πολιτείαν ἧς τὰς πλείστας ὁλεῖς ἐνδέχεται μετασχεῖν»*. Δηλαδή δεν μπορεί το πολίτευμα να απαιτεί πολίτες ανώτερους από αυτό που είναι από τη φύση τους ή την ικανότητά τους να εκπαιδευθούν ή κάποια άλλη εὐνοια της τύχης (*Πολιτικά*, 1295a 30-33)

Θεωρούσε ότι το πιο σταθερό πολίτευμα θα μπορούσε να είναι ένα όπου η πρωτοβάθμια γενική συνέλευση όλου του λαού (εκκλησία του δήμου), θα ελέγχεται κατά κάποιον τρόπο από μια (δευτεροβάθμια) Βουλή (ή Γερουσία), η οποία θα ήταν ουσιαστικά το ανώτατο *«κύριον»* ὄργανο της πολιτείας και *«κυρία πάντων τῶν ἀρχῶν»*, αφού αυτή θα είχε την εντολή να *«προκάθηται τοῦ πλήθους»*, θα ήταν το ὄργανο *«το συνάγον»* την εκκλησία του δήμου και αυτό που καθορίζει *«τὸ τέλος καὶ τὴν εἰσφορὰν»*, δηλ. αυτό που θα επιβλέπει την εκτέλεση των αποφάσεων και την ημερήσια διάταξη, αλλά και τα φορολογικά ζητήματα (1322b 12-18). Επιπλέον πρότεινε τα εξής:

- ὅλοι να ἔχουν το δικαίωμα να εκλέγουν και να συμμετέχουν στα κοινά, γιατί *«τὸ μὴ μεταδιδόναι μηδὲ μετέχειν φοβερὸν»* (1281b).
- Να μην είναι ὅλοι επιλέξιμοι γιὰ ὅλα τα αξιώματα, γιατί ὅταν είναι επιλέξιμος οποιοσδήποτε από *«τὸ πλήθος μετέχειν τῶν ἀρχῶν τῶν μεγίστων οὐκ ἀσφαλές»*(1281b)].
- Επιπλέον πρέπει να εξασφαλίζεται ἕνα σημαντικό ποσοστὸ ἐξουσίας γιὰ τὴν *«μειοψηφία»* των ευπόρων (*«ἐκ τινῶν»*) (1301b 14-14]) που συχνά ήταν και πιο καλλιεργημένοι και *«δ' ἐνίων, ... ἢ ἐκ προκρίτων»*, δηλαδή ἀτόμων που εἶχαν προεπιλεγεί με κάποια κριτήρια (1298b 5-10), εἴ ὅταν ἡ Αθήνα οδηγήθηκε σε ολιγαρχικό σύστημα διακυβέρνησης μετὰ τὴν καταστροφή στη Σικελία, *ἡ ἐπιλογή των μελῶν τῆς Βουλῆς των 400 και των ἀρχόντων ἐγένε «ἐκ προκρίτων»* (*Αθηναίων Πολιτεία*, 30.2.11-22 και 31.1.3-5).
- Τα αξιώματα που ἐμπεριέχουν μεγάλες ἐξουσίες να δίδονται γιὰ μικρά χρονικά διαστήματα, ὥστε να μην προλαβαίνει κανείς να δημιουργήσει δυναστείες, αλλά και να δίδεται ἡ δυνατότητα σε περισσότερους να συμμετέχουν *«μᾶλλον πειρᾶσθαι μικρὰς καὶ πολυχρονίους δίδόναι τιμὰς ἢ βραχὺ μεγάλας»* (*Πολιτικά*, 1308b 12-15), και *«ὀλιγοχρονίους εἶναι τὰς ἀρχὰς ἢ πάσας ἢ ὅσας ἐνδέχεται»* (*Πολιτικά*, 1317b 25-26).
- Κανενὸς και καμιάς τάξης ἡ δύναμη να μην αὐξάνεται *«πέρα ἀπὸ τὴν συμμετρίαν»* *«μὴτ' αὐξάνειν λίαν μὴθέναπαρὰ τὴν συμμετρίαν»* καὶ *μηδένα ἐγγίγνεσθαι πολὺ ὑπερέχοντα δυνάμει μῆτε φίλων μῆτε χρημάτων»* (1308b 12-19). Ὅταν *«τὸ τῶν ἀπόρων πλῆθος λανθάνει αὐξανόμενον»* (=ὅταν ἡ τάξη των φτωχῶν αὐξάνει χωρὶς να το αντιληφθεῖ κανείς), αυτό μπορεί να οδηγήσει σε *«επαναστάσεις»* και ἔτσι ἐπέρχονται *«μεταβολαὶ τῶν πολιτειῶν»* (1303a 1-4, και 1302b 33-360).

- Να υπάρχει και να δυναμώνει η μεσαία τάξη «τό μέτριον ἄριστον καί τό μέσον,... δήλον ἄρα καί ἡ κοινωνία ἡ πολιτική ἀρίστη ἢ διά τῶν μέσων», γιατί η μεσαία τάξη «κωλύει γίνεσθαι τὰς ὑπερβολάς» = όπου υπάρχει ισχυρή μεσαία τάξη το πολίτευμα είναι το καλύτερο δυνατόν, γιατί η μεσαία τάξη αποτρέπει τις ακρότητες (1295b-1296a).
- Η πλειοψηφία των φτωχότερων, να μην ψηφίζει διατάγματα αρπαγής της περιουσίας των πλουσιότερων « ἄν οἱ πένητες διὰ τὸ πλείους εἶναι διανέμονται τὰ τῶν πλουσίων, τοῦτ' οὐκ ἄδικόν ἐστιν;» (1281a), αντίθετα, αντί να εμφανίζεται «μαχόμενοι τοῖς εὐπόροις», να δείχνει ότι έχει κατά νου και τα συμφέροντα των ευπόρων και να μιλά «ὑπὲρ εὐπόρων» (1310a).
- Να εκπαιδεύονται σωστά για το πολίτευμα οι νέοι «παιδεύεσθαι πρὸς τὰς πολιτείας» (1310a 13-14) και να μετριάζουν οι πολίτες τις επιθυμίες τους για πλούτο, έτσι ώστε να μην επιθυμούν ὅλοι «εἰς ἄπειρον» να αποκτήσουν και ἄλλο πλούτο και να οἰζύνονται έτσι οι αντιπαλότητες «μᾶλλον γὰρ δεῖ τὰς ἐπιθυμίας ὁμαλίζειν ἢ τὰς οὐσίας» 1266b (29-31), ώστε τουλάχιστον οι σοβαροί και «ἐπιεικεῖς τῇ φύσει τοιούτους παρασκευάζειν ὥστε μὴ βούλεσθαι πλεονεκτεῖν» (1267b 7), αλλά και οι φαύλοι να μην καταλαμβάνουν υψηλές θέσεις πλούτου.
- Οι ίδιοι οι πολίτες και καμιά κοινωνική τάξη να μη θέλει να αλλάξει το πολίτευμα: «τῶ μῆδ' ἄν βούλεσθαι πολιτείαν ἑτέραν μῆθὲν τῶν τῆς πόλεως μορίων ὄλωσ» (1294b), όπως οι αρχαίοι Σπαρτιάτες αποδέχονταν το πολίτευμα του Λυκούργου.

Ο ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΣ ΡΕΠΟΥΜΠΛΙΚΑΝΙΣΜΟΣ

Αυτά ήταν καίρια ζητήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν και οι πατέρες του συντάγματος των ΗΠΑ, δηλαδή πώς να ξεπεράσουν τη τάση για λαϊκισμό και για κατάχρηση της εξουσίας από κάθε πλειοψηφία. Ο μετέπειτα 4ος Πρόεδρος των ΗΠΑ (και Ελληνομαθής), James Madison έγραφε το 1787 (στις μυστικές συνδιασκέψεις για το πολιτειακό σύστημα των ΗΠΑ μετά την επίτευξη της Ανεξαρτησίας) πως: «αν οι εκλογές ήταν ανοιχτές σε όλες τις τάξεις των ανθρώπων, δεν θα υπήρχε ασφάλεια για την κτηματική περιουσία των γαιοκτημόνων...». Επιπλέον "Πολύ σύντομα θα ψηφίζόντουσαν αγροτικοί νόμοι για αναδασμούς... Οι γαιοκτήμονες πρέπει να έχουν μερίδιο στην εξουσία και να υπάρχουν έλεγχοι μεταξύ της πλειοψηφίας και των γαιοκτημόνων, ώστε να προστατεύονται οι έχοντες από τις αυθαιρεσίες της εξουσίας."

Όσα δηλαδή είχε επισημάνει ο Αριστοτέλης 22 αιώνες νωρίτερα: (1) «βέλτιστος ὁ δῆμος ὁ γεωργικός» γιατί οι αγρότες «πρὸς τοῖς ἔργοις διατρίβουσι καί τῶν ἄλλοτρίων οὐκ ἐπιθυμοῦσιν» (1318b 7-15) και ότι είναι άδικο μια πλειοψηφία βασιζόμενη στη μεγάλη αριθμητική της υπεροχή, να αρπάξει και να διαμοιράσει τις περιουσίες των πλουσίων: «ἄν οἱ πένητες διὰ τὸ πλείους εἶναι διανέμονται τὰ τῶν πλουσίων, τοῦτ' οὐκ ἄδικόν ἐστιν;» (1281a).

Ο πρώτος Υπουργός των Οικονομικών των ΗΠΑ, Alexander Hamilton (1787), έγραφε πως η ανθρωπότητα είναι βάνουση, "vicious and can be operated upon", γιαντόπρέπει να αποφευχθεί μιά κατάσταση όπου ὅλος ο λαός θα μαζεύεται κάθε χρόνο γιά να ψηφίσει

στα διάφορα ζητήματα, γιατί αυτό θα βόλευε "the demagogue and the middling politician" αντί για τους ευπορότερους και σοβαρότερους "gentlemen of fortune and abilities". Θεωρούσε ότι, "people are turbulent and changing; they seldom judge or determine right που σαφώς παραπέμπει στο αριστοτελικό «ἤδιον γὰρ τοῖς πολλοῖς τὸ ζῆν ἀτάκτως ἢ τὸ σωφρόνως» (Πολιτικά, 1319b).

"Give therefore to the first class (στους γαιοκτήμονες), a distinct, permanent share in the government. They will check the unsteadiness of the second, and as they cannot receive any advantage by a change, they therefore will ever maintain good government" που επίσης παραπέμπει στην φράση «τῷ μηδ' ἂν βούλεσθαι πολιτείαν ἐτέραν μηδὲν τῶν τῆς πόλεως μορίων ὅλως» του Αριστοτέλη (1294b). Ακολουθῶς διερωτᾶται: "Can a democratic assembly, who annually revolve in the mass of the people, be supposed steadily to pursue the public good? "Nothing but a permanent body can check the imprudence of democracy. Their turbulent and uncontrolling disposition requires checks...."

Ο κυβερνήτης της Νότιας Καρολίνας John Rutledge και μετέπειτα δεύτερος (χρονολογικά) Πρόεδρος του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ (Chief Justice of the Supreme Court of the United States), θεωρούσε ότι, "αν η εκλογή των γερουσιαστών γινόταν από τα πολιτειακά κοινοβούλια, αυτό θα εξασφάλιζε κάποιου καλύτερη ποιότητα εκπροσώπηση από ότι αν ήταν η εκλογή απευθείας από το λαό." Αυτό είναι και ένα βασικό στοιχείο του ρεπουμπλικανισμού: το να μην παίρνονται όλες οι αποφάσεις άμεσα από το λαό, αλλά να υπάρχει ένα σύστημα 'φιλτραρίσματος, βλ. και παρακάτω. [βλ. "Notes of the Secret Debates of the Federal Convention of 1787, Taken by the Late Hon Robert Yates, Chief Justice of the State of New York, and One of the Delegates from That State to the Said Convention.

Έτσι με βάση τις παραπάνω ανησυχίες, τελικά οι Αμερικανοί υπερψήφισαν και υιοθέτησαν ένα Ρεπουμπλικανικό σύστημα με τα εξής χαρακτηριστικά:

1. Δικαίωμα σε ΟΛΟΥΣ τους πολίτες να εκλέγουν και να εκλέγονται.
2. Ισότητα απέναντι στους νόμους
3. Δύο κοινοβουλευτικά σώματα, την Βουλή των Αντιπροσώπων και τη Γερουσία (όπου μέχρι το 1913 η Γερουσία εκλεγόταν από τα πολιτειακά κοινοβούλια και όχι απευθείας από τον λαό)
4. Με το σύστημα του "κολλεγίου των εκλεκτόρων" (Electoral College, ένα ακόμη 'φίλτρο'), όπου σύμφωνα με το άρθρο 2 του Συντάγματος των ΗΠΑ, οι πολίτες δεν εκλέγουν απευθείας των πρόεδρο των ΗΠΑ, αλλά εκλέγουν «εκλέκτορες», που δεσμεύονται βέβαια ότι θα υπερψηφίσουν τον συγκεκριμένο υποψήφιο του κόμματος που τους όρισε ως εκλέκτορες. Ο αριθμός των εκλεκτόρων είναι ίσος με τον αριθμό των μελών του House of Representatives (435), συν τον αριθμό γερουσιαστών (100), συν 3 εκλέκτορες από την πρωτεύουσα (District of Columbia) = σύνολο 538 εκλέκτορες. Εκτός από τις πολιτείες του Maine και της Nebraska, όλες οι πολιτείες εκλέγουν τους εκλέκτορες τους με το σύστημα "Winnertakes all". Αν και οι εκλέκτορες από το

Σύνταγμα έχουν ελευθερία να ψηφίσουν αυτόν που θέλουν αυτοί, καθολικά ψηφίζουν για τον υποψήφιο που έχει υπερψηφίσει η πολιτεία.

5. Με την κατοχύρωση των δικαιωμάτων κάθε πολίτη απότο Bill of Rights, ήτοι την συνταγματική “χάρτα” δικαιωμάτων, ώστε ούτε η κεντρική εξουσία, ούτε η απλή επιθυμία της πλειοψηφίας να δρουν καταπιεστικά ή εξοντωτικά σε βάρος οποιουδήποτε πολίτη, ή ομάδας, ή άλλης κοινωνικής τάξης. Όπως έγραφε ο Αριστοτέλης ότι «αν οι πένητες διὰ τὸ πλείους εἶναι διανεμονται τὰ τῶν πλουσίων, τοῦτ' οὐκ ἄδικόν ἐστιν;», (Πολιτικά, 1281a).

6. Με την ουσιαστική ανεξαρτησία και σταθερότητα της δικαστικής εξουσίας, με το Ανώτατο Δικαστήριο US Supreme Court να έχει την εξουσία να χαρακτηρίζει αντισυνταγματικούς, νόμους και διατάγματα που κρίνει πως δεν είναι σύμφωνα με το αμερικανικό Σύνταγμα, αλλά και να είναι ανώτατος κριτής σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων (έχοντας τη διακριτική ευχέρεια να επιλέξει με ποιὰ θέματα “Ομοσπονδιακού” ενδιαφέροντος επιθυμεί να εξετάσει)!

7. Με ανεξαρτησία και σταθερότητα στη Δημόσια Διοίκηση με βάση το νόμο Pendleton Civil Service Reform Act του 1883 (που ενίσχυσε την ανεξάρτητη αρχή Civil Service Commission, το σύστημα civil service exams, κλπ.)

Γενικά τα κύρια χαρακτηριστικά του ρεπουμπλικανισμού είναι κυρίως η αίσθηση της ανάγκης για εξασφάλιση των δικαιωμάτων της μειοψηφίας απέναντι στην επιθετικότητα της πλειοψηφίας “των ψηφισμάτων”, και της ανάγκης για οριοθέτηση των εξουσιών της πλειοψηφίας όπως την αντιλαμβάνονταν και ο Αριστοτέλης. Γι' αυτό επινοήθηκαν τα “φίλτρα” που ξεχωρίσαμε παραπάνω, ώστε οι αποφάσεις που αφορούν το κοινό καλό να μην λαμβάνονται ξαφνικά και μόνο σύμφωνα με μια περιστασιακή πλειοψηφία. Αυτά ήταν: 1. Η Γερουσία, 2. το σύστημα των εκλεκτόρων, 3. η συνταγματική κατοχύρωση Χάρτας των Δικαιωμάτων = Bill of Rights, για τη προστασία των πολιτών από τη κατάχρηση της εξουσίας από την πλειοψηφία και την εκτελεστική εξουσία, 4. το Ανώτατο Δικαστήριο, 5. η συνύπαρξη της Ομοσπονδιακής εξουσίας (νομοθετικής, εκτελεστικής, δικαστικής), με τις αντίστοιχες των 50 Πολιτειών που έχουν αρκετούς βαθμούς διοικητικής και νομοθετικής αυτονομίας. Είναι και αυτή άλλη μια δικλείδα ασφαλείας μέσα σε αυτά τα πολλαπλά συστήματα checks & balances!

ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ

Η σταθερότητα του αμερικανικού πολιτικού συστήματος παραπέμπει στην σταθερότητα του πολιτεύματος της Σπάρτης (πάνω από 600 χρόνια σχεδόν αναλλοίωτο), όπως αυτό το συνέταξε ο μέγας νομοθέτης Λυκούργος, ο οποίος:

1. Πρώτος συνέλαβε την ιδέα μιας σταθερής και ισόβιας Γερουσίας, που θα συνέτασσε τις προτάσεις προς ψήφιση στην γενική συνέλευση (εκκλησία του δήμου) των Σπαρτιατών που την ονόμαζαν Απέλλα. Ο Πausanias (Λακωνικά XI.2) χαρακτηρίζει τη γερουσία «συνέδριον Λακεδαιμονίοις κυριώτατον τῆς πολιτείας».

2. Πρώτος συνέλαβε την ανάγκη για όλους τους πολίτες να συμμετέχουν στις αποφάσεις ψηφίζοντας δια βοής στην Απέλλα. Σύμφωνα με τη θεωρία του Αριστοτέλη, “οι πολλοί” όταν βρεθούνε μαζί, έστω και αν ο καθένας μεμονωμένα είναι μιά μετριότητα, ως σύνολο έχουν μια συνολική αντίληψη που είναι πολύ καλύτερη από το άθροισμα της μετριότητας του καθενός «πάντες μὲν γὰρ ἔχουσι συνελθόντες ἰκανὴν αἴσθησιν, καὶ μιγνύμενοι τοῖς βελτίοσι τὰς πόλεις ὠφελοῦσιν» (1281b 35-38)

Ο Λυκούργος εφάρμοσε αυτή τη καθολική συμμετοχή όλων των Σπαρτιατών στην Απέλλα σχεδόν 5 αιώνες πριν τα αναλύσει αυτά ο Αριστοτέλης. Ο λαός στην Απέλλα μπορούσε να ψηφίσει ΝΑΙ ή ΟΧΙ, αλλά δεν μπορούσε ούτε να αγορεύσει (δικαίωμα που είχαν μόνο οι 2 βασιλείς, οι 5 έφοροι και οι 28 γερουσιαστές), ούτε να αλλοιώσει την πρός ψήφιση διάταξη!

3. Πρώτος ο Λυκούργος επινόησε το σύστημα της διπλής βασιλείας που έφερε χαρακτηριστικά κάπως πύο αριστοκρατικού πολιτεύματος (δεδομένου ότι οι βασιλικοί οίκοι προέρχονταν από τα εξοχώτερα Σπαρτιατικά σόγια), αλλά και γιά να υπάρχουν μεταξύ των δύο βασιλικών οίκων, αλλά και μεταξύ των βασιλέων και όλων των άλλων θεσμών, ισορροπίες και checks & balances!

Αυτά ήταν μια πρώιμη μορφή Ρεπουμπλικανικού συστήματος έχοντας τα 3 βασικά χαρακτηριστικά:

I. Συμμετοχή όλων, γιατί ΟΛΟΙ οι Σπαρτιάτες πολίτες είχαν δικαίωμα:

1. Να συμμετέχουν στην Απέλλα.
2. Να ψηφίζουν τους υποψήφιους για την Γερουσία.
3. Να είναι υποψήφιοι για το αξίωμα του εφόρου.

II. Όλοι ήταν ίσοι απέναντι στο νόμο

III. Οι αποφάσεις δεν λαμβάνονταν απευθείας από το λαό (όπως γινόταν στην Αθήνα), αλλά από τους Εφόρους που προέρχονταν από το λαό και τη Γερουσία που είχε αυξημένο κύρος. Δηλαδή από αντιπροσωπευτικά σώματα.

Αυτό το πολίτευμα, τη «Λακεδαιμονίων Πολιτεία», ύμνησαν ο Σωκράτης, ο Αριστοτέλης, ο Πλάτων, ο Ισοκράτης, ο Πλούταρχος, ο Ξενοφώντας, ο Πολύβιος, ο Διονύσιος Αλικαρνασσεύς και τόσοι άλλοι!

Από τον Λυκούργο φαίνεται πως εμπνεύστηκε ο Σόλων πολλές από τις μεταρρυθμίσεις του και ο Αριστοτέλης γιά να καθορίσει το ιδανικότερο πολίτευμα, την "Πολιτεία" του. Από τον Λυκούργο και τον Αριστοτέλη και φυσικά και από τους Ρωμαίους άντλησαν ιδέες οι "Πατέρες" του Αμερικανικού Έθνους!

Βιβλιογραφία

- Αριστοτέλης, (1957). *Πολιτικά*, ed. W.D. Ross, Oxford: Clarendon Press.
- Αριστοτέλης, (1928). *Αθηναίων Πολιτεία*, ed. H. Oppermann Leipzig: Teubner.
- Ισοκράτης, (1942). *Περί ειρήνης*, ed. G. Mathieu, Paris: Les Belles Lettres.
- Παυσανίας, (1903). *Ελλάδος περιήγησις – Λακωνικά*, ed. F. Spiro, Leipzig: Teubner.
- Πλάτων, (1901). *Αλκιβιάδης*, ed. J. Burnet, Oxford: Clarendon Press.
- Πλάτων, (1902). *Πολιτεία*, ed. J. Burnet, Oxford: Clarendon Press.